

■ Hartvíkovice a okolí ve středověku

Mgr. et Mgr. Stanislav Vohryzek, Ph.D.
NPÚ, ú. o. p. v Telči

Hartvíkovice
20. 3. 2024

Obsah

- **Pravěk**
- **Kramolín**
- **Doba knížecí**
- **Klášter v Třebíči**
- **Měšťanský majetek**
- **14. století – šlechta**
- **Kostel v Hartvíkovicích**
- **Lenní systém Třebíčského kláštera – zánik**
- **Hrady manů třebíčského kláštera**
- **Okolní panství ve středověku**
- **Literatura**

■ Neolit

■ Eneolit – jevišovická kultura

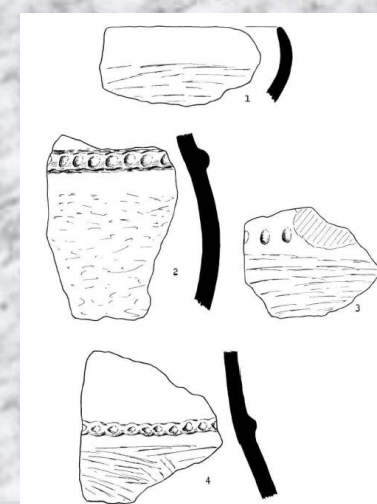
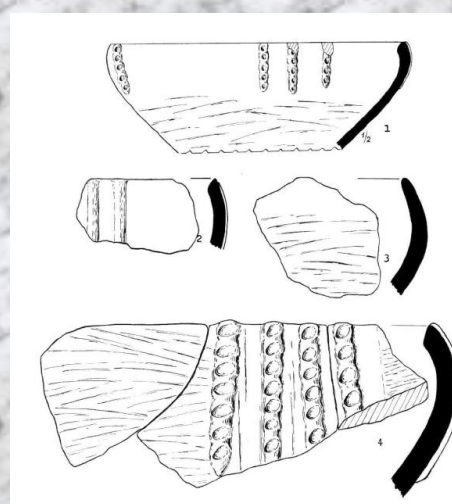
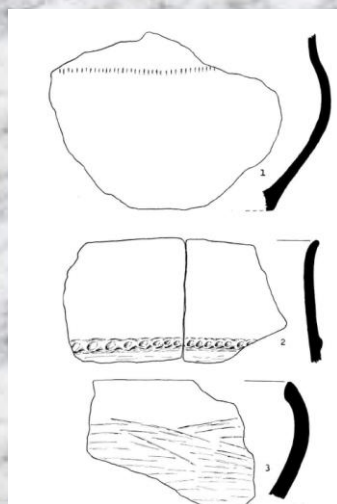
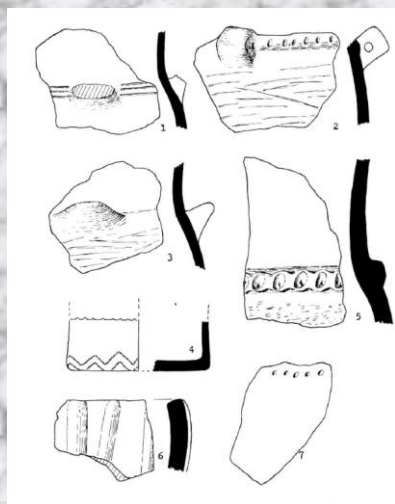
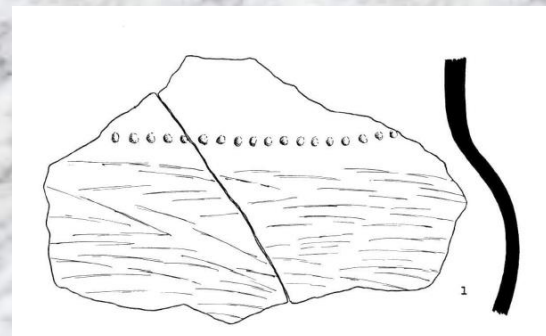
■ 1936 Jos. Skutil, J, Poulík – Wilsonova skála

■ 384 střepů, pazourkové jádro, úštěpy

■ Doba bronzová, lužická kultura – závěr

■ Slovanské období

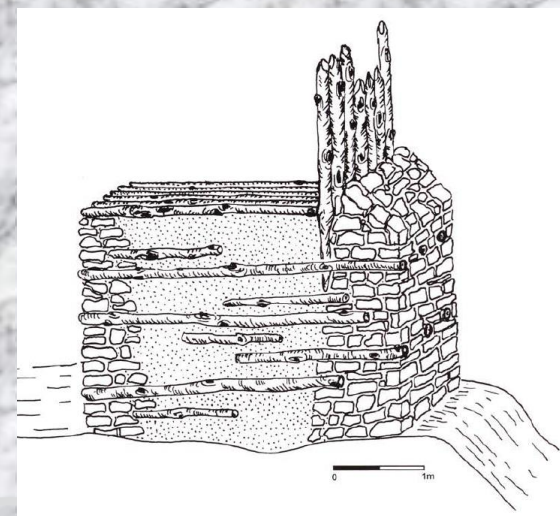
■ Kostel, Kufštein 11.-12. st.

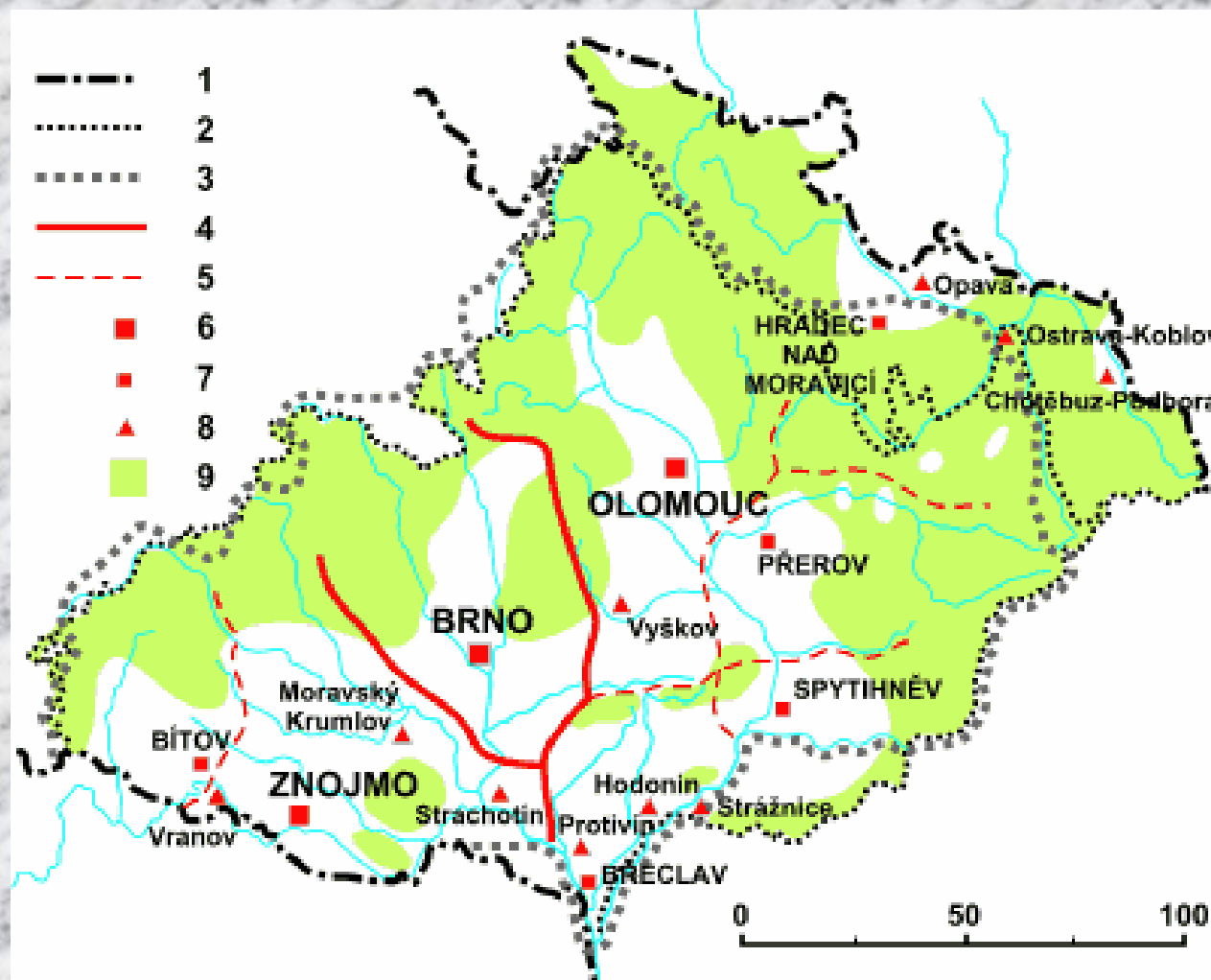

Kramolín

- 19. st. V. Čapek, 1932-33 F. Peštál, 1935 J. Skutil aj. Poulik, 1966-70 J. Uhlíř a O. Kos, 1971-77 O. Kos a P. Koštuřík
- KMM, NK, KK, KJ, podolská fáze KLPP, HK, latén, střední a mladší doba hradištní
- 1,2 ha, předhradí 0,2 ha
- Hradba skořepinové konstrukce
- Val předhradí spíše eneolit
- Osídlení vnitřní plochy 2. pol. 11. – 12. st.
- VM – neopevněné?

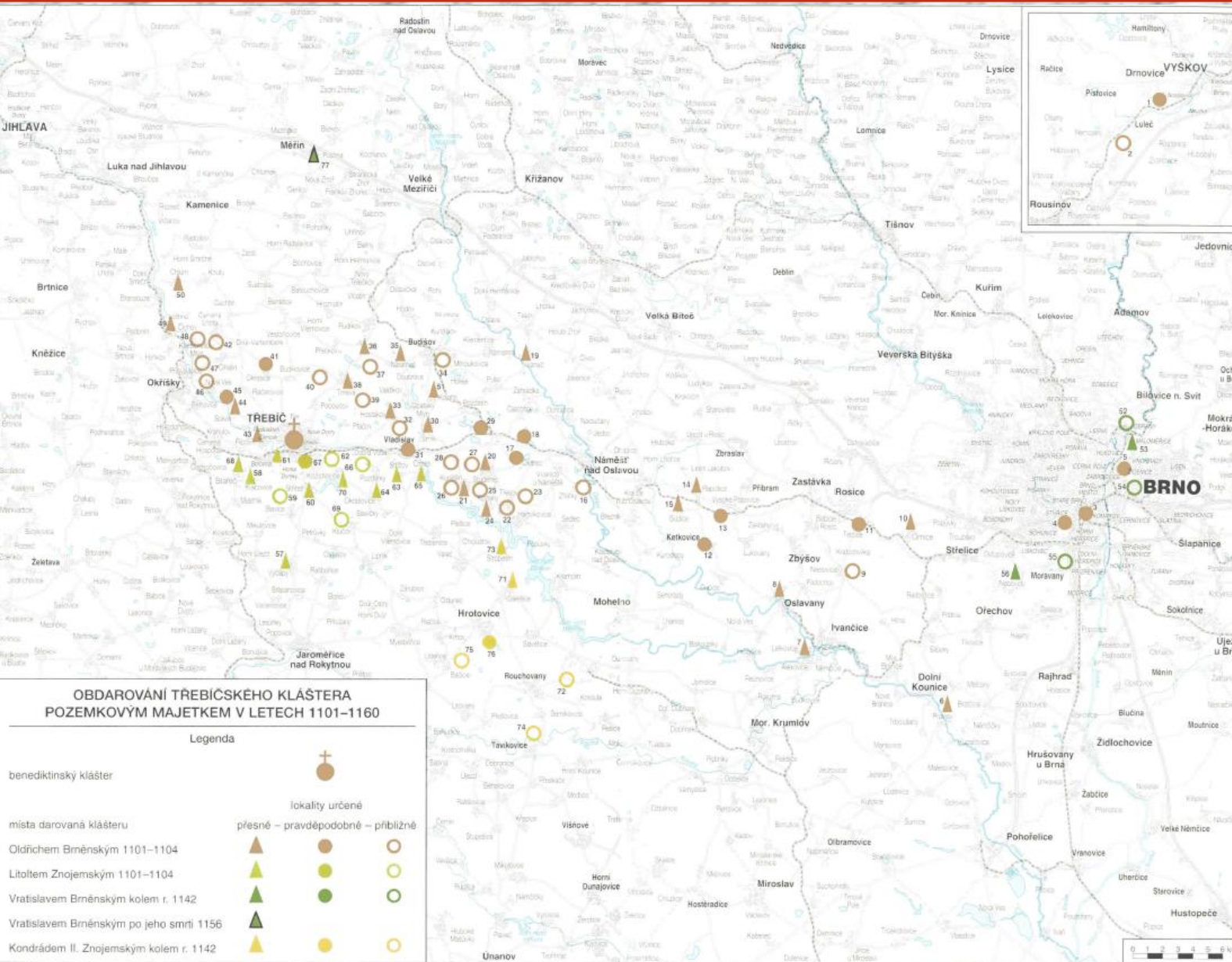
Správní organizace Moravy v 11. a 12. století. Podle Z. Měřinského (upraveno).

Kláster Třebíč

- 1100 zavraždění Břetislava II.
- Praha – Bořivoj II., Oldřich a Litold návrat
- Oldřich asi nejstarší, pokud o zisk Prahy
- 1101 tažení na Prahu
- Asi 1104 Oldřich Brněnský (51 míst) a Litold Znojemský (14 míst)
- 1277 privilegium pro dům měšťana Hermanna – město Třebíč
- 1335 městská práva podle Znojma
- V předhusitské době úpadek
- 1423 opat Beneš táhnul s vazaly ke Kroměříži proti husitům (Pešina)
- 1423 v okolí Žižka?
- 1425-1435 husitská posádka
- Trojan (1439?-1455? Obnova
- Matěj (II.), zástavy Hartvíkovic aj.
- 1468 dobytí kláštera

Třebíč

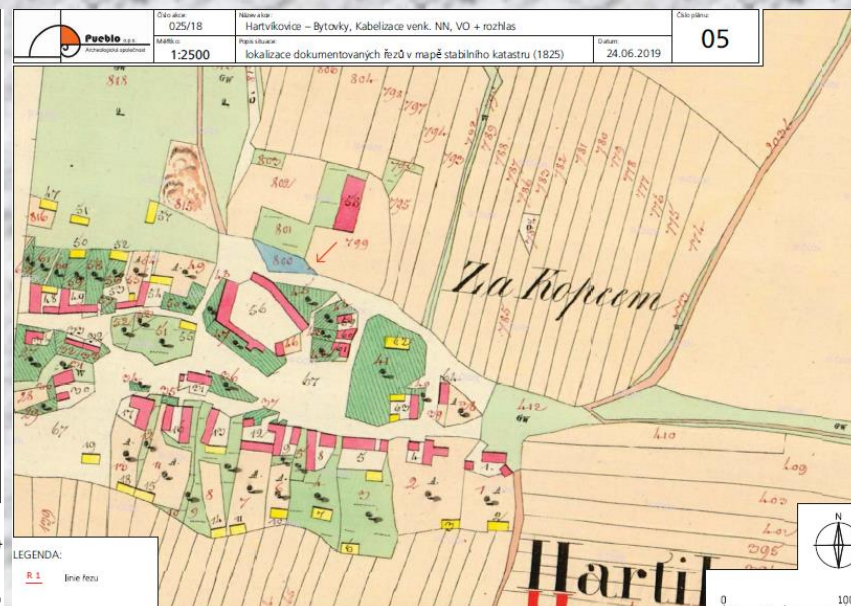
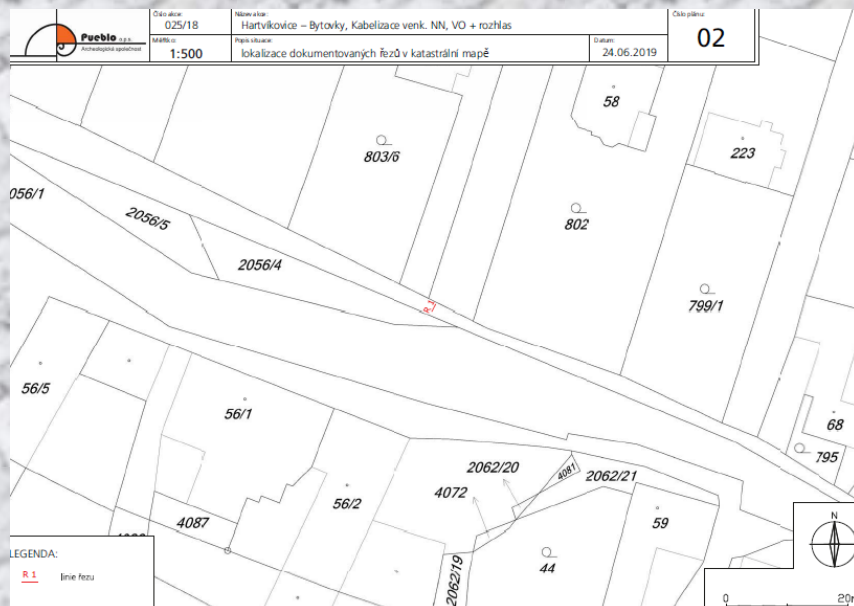

- Okárec
- Rakov
- Vanač
- Studenec
- Koněšín
- Snad Třesov
- Hošťálkovice
- Kozlany
- Aldicouici??

JIA 19/2018/1-4

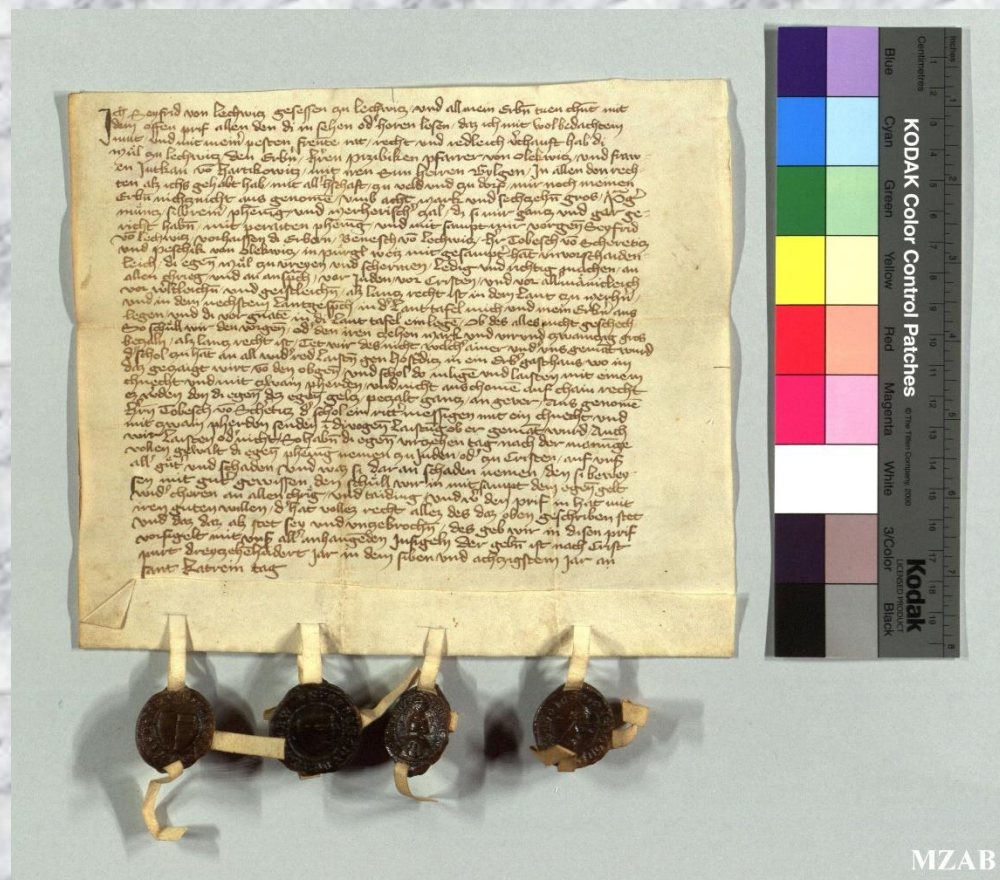

JIA 19/2018/6-7

Švácha, H.: Hartvíkovice, Kabelizace venk. NN, VO + rozhlas. Pueblo – archeologická společnost, o. p. s., 2019.

Listiny

- CDM XI, č. 459, s. 401-402.
- Siefried z Lechovic seděním na Lechovicích
- Mlýn v Lechovicích
- Přibíkovi faráři z Oleksovic, paní Jitce z Hartvíkovic a jejímu synu Jiljímu
- S všemi právy
- Ručitelé za Siefrida Beneš z Lechovic, Dobeš z Žerotic, Pešík z Oleksovic
- Slib vkladu do desek o přístím soudu
- Pokud ne, jeden z nich se sluhou a 2 koňmi do hostince v Hostěradicích (vyjma Dobeše)
- 14 dní, pak možnost získat ty peníze od Židů či křesťanů
- 1387 na sv. Kateřinu

Zemské desky

■ Moravské zemské desky

- Od 1348 trhová řada

■ České zemské desky

- 1541 požár, pozůstatky

■ Dělení

- Trhové – prodeje, zápisy věn, spolky, odpory,
- Půhonné – spory o majetky
- Další...

Typy zápisů v trhových zemských deskách

264. Radslaus de Wydrzie ibidem in Widrze vendidit vnam curiam cum omnibus suis Juribus dominijs et pertinencijs Henslino ibidem pro LXVI sexagenis Jure hereditario possidendam.

265. Item idem Henslinus vxori sue Clare super singulis bonis suis que ibidem habet in Widrze LX marcas grossorum Jure dotalicij deputauit.

266. (Philippus de Kosnyk Sorori sue Elzce in Horonycz curiam cum omnibus que ibidem habuit Jure hereditario deputauit.)

1358. 249. (Domini Vhricus et Hermannus fratres de Nouadomo vniti et congressi sunt singulis bonis principaliter Castro Bylcow et parte eorum in Slawonicz ac alijs villis, nemoribus, pratis, Pascuis et singulis pertinencijs et dominijs quibuscumque censeantur nominibus vbicumque locorum bona ipsorum sunt constituta.)

Prodej - Radslav z Vydří prodal ve Vydří dvůr s právy panstvím a příslušenstvím Henslinovi (též z Vydří) za 66 kop dědičně

Zápis věna- A ten Henslinus (z Vydří) manželce své Kláře na zboží ve Vydří 60 hřiven grošů jako věno zapsal

Dar – (Filip z Kostník sestře své Elišce v Hornicích dvůr s vším příslušenstvím dal) – závorka v edici označuje zrušení

Spolek – (Páni Oldřich a Heřman bratři z Hradce se spolčili na své zboží hrad Bílkov, díl v Slavonicích a další vsi, háje, louky, pastviny a panství a cokoliv)

Typy zápisů v zemských deskách II

(F. XIX. r. b.) 231. Hogiec de Vstrassin et Anna vxor ipsius de Vstrassin Ziaydlino de Lubnycz et Bohussio ibidem villam Byelczovicz totam cum municione, Curiam arature septem laneos, octo curticulas cum suis pertinencijs quibusuis et vniuersis, pleno iure et dominio, quo ipsimet tenuerunt, nichil sibi penitus Juris et proprietatis ibidem reseruantes, vendiderunt hereditarie possidendam.

232. Odkup. Marquardus de Biscupicz contradicit, quod Anna filia ipsius totam eandem villam habeat hereditarie, et est Jus dotalicij et hoc coactim admisit, sicut hoc idem pater asserit in registro per maritum suum.

233. Odkup. Agnezka Relicta Theoderici dicit, quod habeat hereditatem in Bielczowicz. ³⁾

Prodej – Hojek z Ustrašina a jeho manželka Anna Seidlinovi a Bohušovi z Lubnice celé Bělčovice s tvrzí, dvorem poplužním, sedmi lány, osmi podsedky s příslušenství prodali

Odkup Markvart z Biskupic proti, e jeho dera Anna má celou ves jako dědictví, jako věno

Odkup. Anežka vdova Dětřicha že má dědictví v Bělčovicích

Typy zápisů v zemských deskách – půhony/nálezy

listem; škody etc.

108. Erhart Puška z Kunstata mladší poh. Jakubka z Upolesic etc. že mi jest dlužen XXX mar. a těch mi neplnil. Zná-li etc. ale chci to ukázati jeho listem; škody etc.

50. Mezi p. Herartem Puškú a Jakubkem z Upolněšic poněvadž se k listu zná, má jeho odbyti svým oddílem a jestliže jiné rukojmě nebudú míti na dědinách a nebude moci na nich dobytí, má naň dále sáhnúti.

Možnosti rekonstrukce řad majitelů vsí

Ota
z Bohuslavic

účastník transakce

58 k. na popluží a 2
lánech
1360 /V/

předmět
rok transakce
typ transakce

Zkratky – měnové jednotky

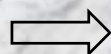
k. – kopa
h./hř. – hřivna
gr. - groš

Zkratky

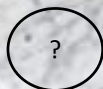
D – dar
P – prodej
S – spolek
V – zápis věna

dvůr poplužní
1373 /P/

transakce

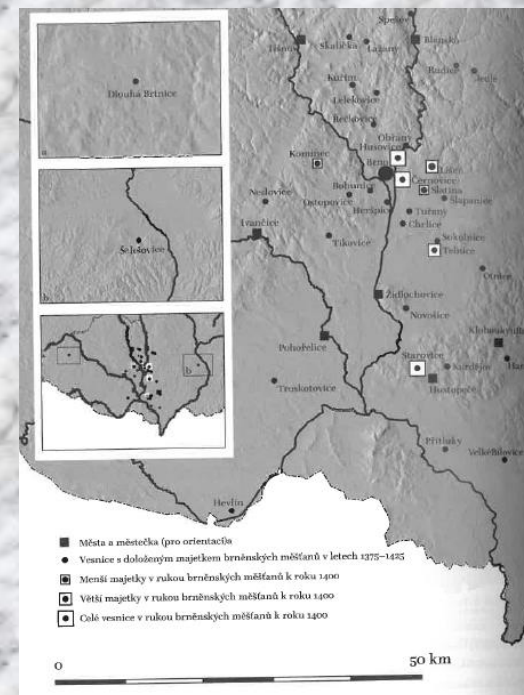

pomocná
šipka

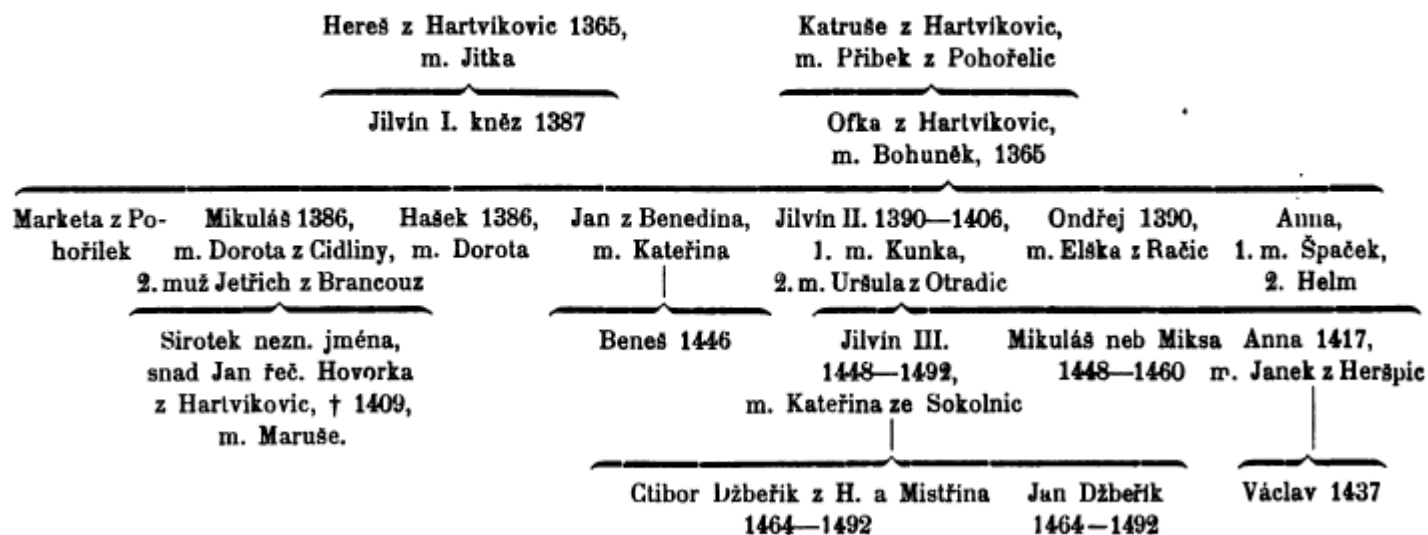
Pozemkové majetky brněnských měšťanů

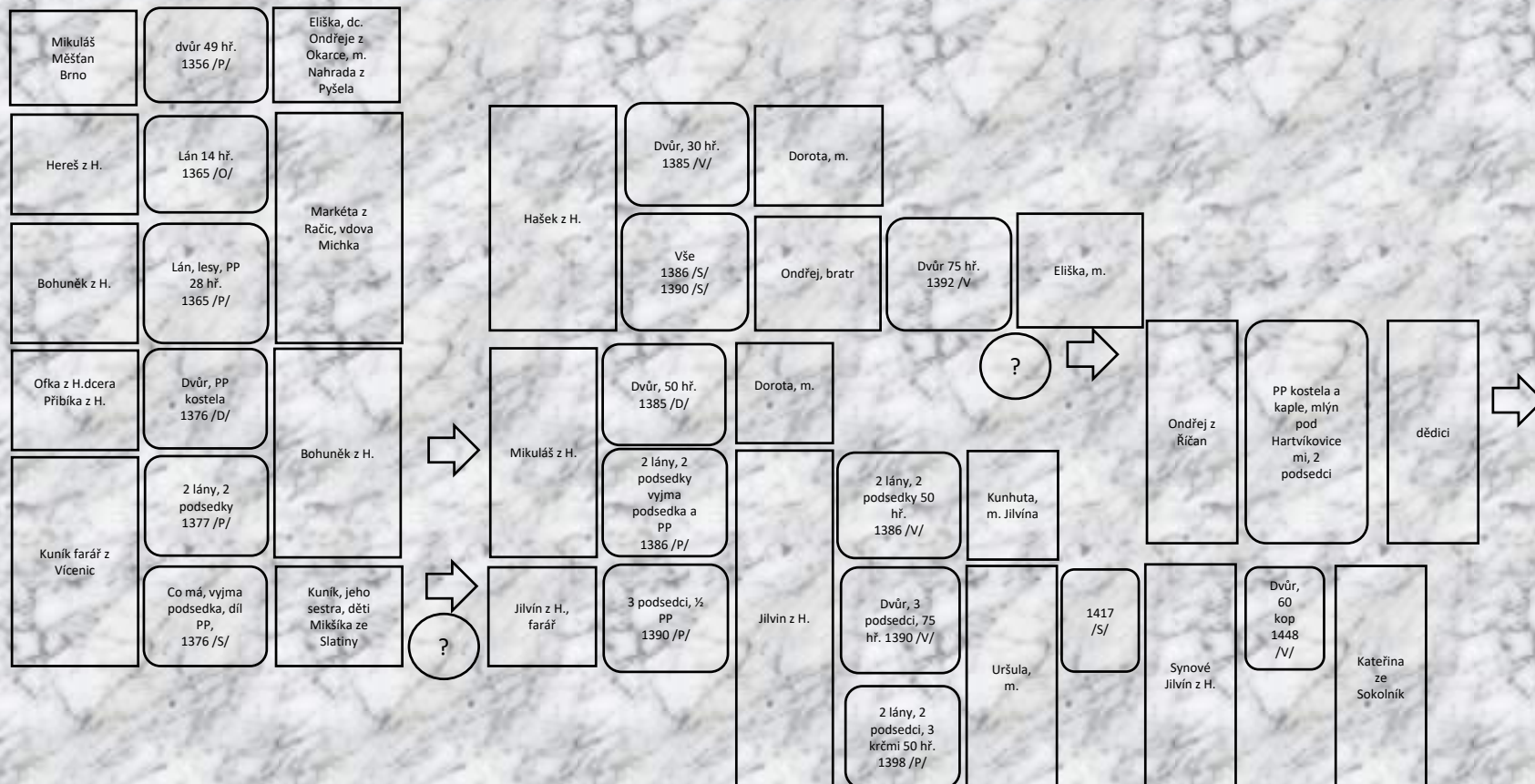
- **1356**
- **Mikuláš měšťan z Brna prodal dvůr v Hartvíkvicích Elišce, dceři Ondřeje z Okarce a manželce Nahrada z Pyšela**
- **1480**
- **Arnošt z Medlova a Řičan Zikmundovi a Markvartovi z Mírova a Rájce tvrz Okarec, 2 lány jedním pod Dubovcem, druhý pod Hartvíkovicemi na řece, ves Řičánky, ves Pyšel, dvůr v Hartvíkovicích, dva podsedky v Hartvíkovicích, kapli ve Vícenicích**

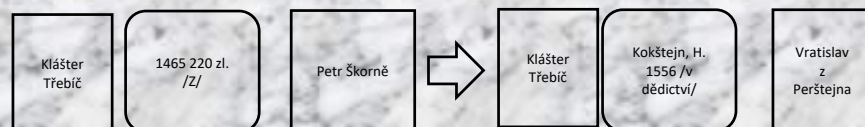
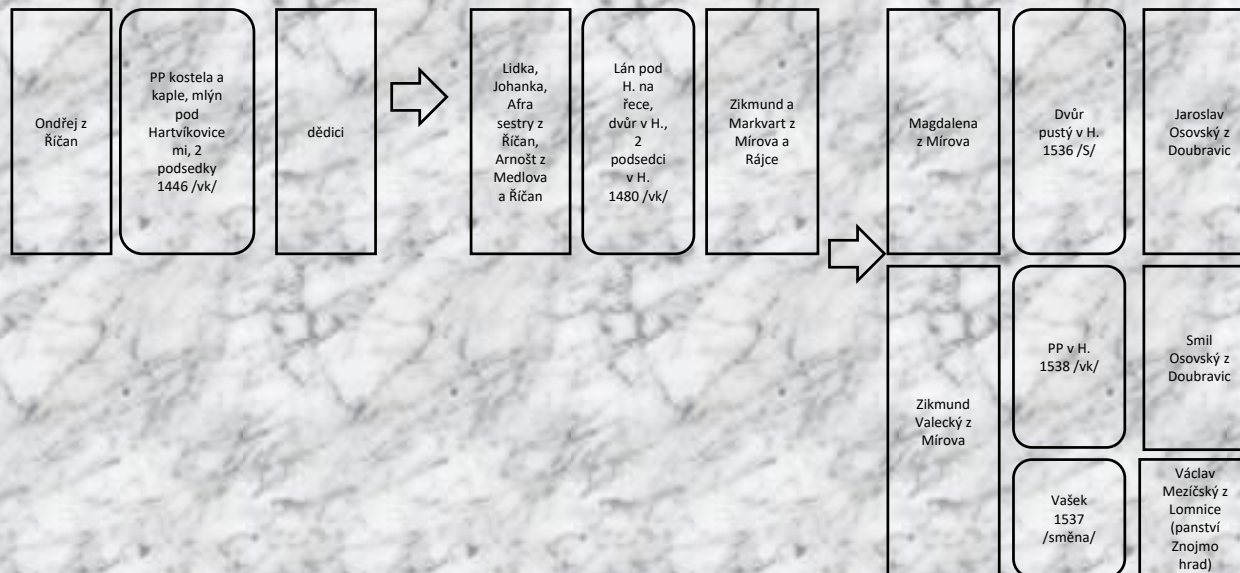

- **Role**
- Forma ukládání peněz – plat, možnost prodeje
- Naturální dávky
- Reprezentativní funkce, přístup k zemskému soudu
- Útočiště v době epidemii?

Rodový přehled vládek z Hartvíkovic.

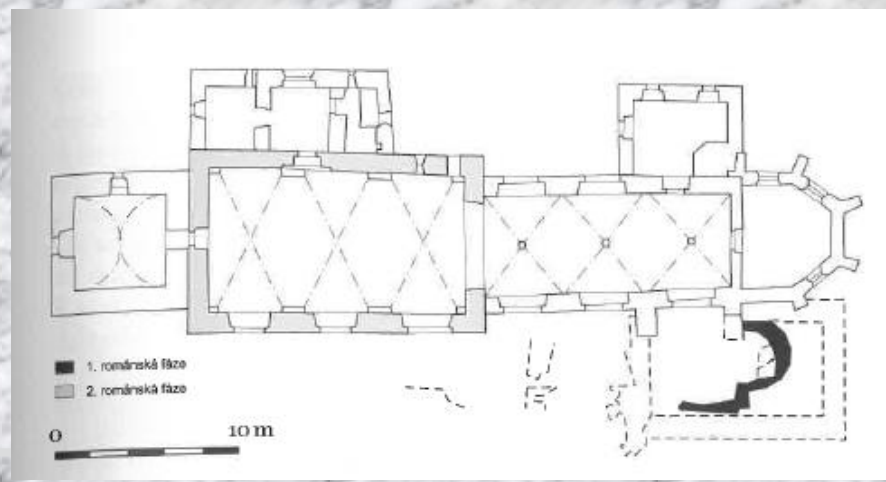

Bohuněk z Hartvíkovic

- **1365-1377**
- **1373 leník kláštera v **Luhu u Brna****
- **Mikuláš z Hartvíkovic (1385-1386/1390)**
 - Disponuje patronátním právem kostela
 - Manžel Doroty 1385
 - 1390 sirotek
- **Jilvin, farář**
 - Disponuje patronátním právem kostela,
 - Proti tomu Ondřej Nelepa
- **+ 1365 Bochovice, dvůr od Bedřicha z Opatovic za 30 hř.**
- **- 1365 Holubí Zhoř, dvůr, za 31 hř., Svachovi z Tasova**
- **- 1365 Hartvíkovice, lán, díl patronátního práva, 28 hř., Markétě, vdově Michka z Račic**
- **- 1366 Jesenice, pole, 2 podsedky, Sinikovi měšťanu z Tasova**
- **+ 1376 Hartvíkovice, dvůr, kolace kostela, od Ofky z Hartvíkovic**
- **- 1376 Bochovice, dvůr, 2,5 lánů, lesy Markvardu z Bochovic**
- **+ 1377 2 lány, 2 podsedky, Hartvíkovice, od Kuníka, faráře z Vícenic**

Komárov Luh

- „Sedlce, locum in luco prope castrum Brnen sancti Benedicti“
- Jen část lokality – 13. st. i Velehrad, pak 1444 cisterciačky ze Starého Brna
- Poustevna, 1133 kaple sv. Jiljí, nebo až 1211
- 1966-1976 archeologický výzkum – apside, loď, stavba
- Další fáze jednolodí, na západě ještě románská dvoupatrová obytná stavba, kolem 1200

- 1386-1415/1417
- 1387 matka Jitka
- 1386 manželka Kunhuta, věno 50 hř. 2 lány, 2 podsedci
- 1390 2. manželka, Uršula (neteř Pročka z Otradic/Jinošova), věno 75 hř. dvůr, 3 podsedci, lesy; 1398 věno na 2 lánech, 3 podsedcích, 3 krčmách v 50 hř.
- Bratr Ondřej; Jan z Benedína
- Sestra Barbora, m. Jana z Dobronic; Anna m. Jana Špačka; sestřenice Barbora
- + 1386 Hartvíkovice, 2 lány, 2 podsedci, od Mikuláše z Hartvíkovic
- + 1387 mlýn v Lechovicích, od Žibřida z Lechovic
- - 1390 mlýn v Lechovicích, klášteru v Louce
- - 1390 Popůvky 3 lány, 2 podsedci, bratr Ondřej (m. Elišky)
- + 1390 Hartvíkovice, 3 podsedci, půl P, dvůr od Jilvina, faráře Hartvíkovic (majetek sirotka Mikuláše z H.)
- - 1390 Hartvíkovice, lán, podsedka Janovi z H., Jilvínovi faráři jeho strýci, Nelepě z Ratibořic
- + 1399 Popůvky, 3 lány, 2 podsedci, Eliška, m. Polimíra, sestra Adama z Račic
- + 1412 Mohelno, Lhánice, Kladeruby, Kramolná (se společníky), od Jana Tasa z T.

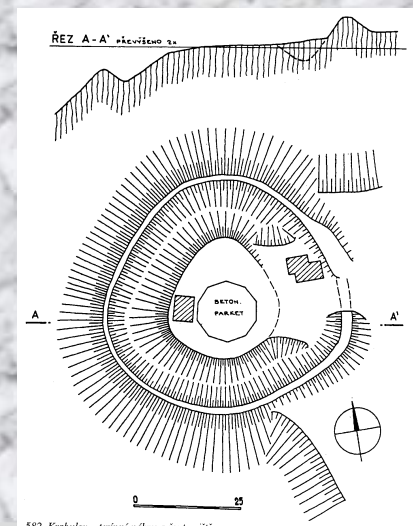
Jan Hovorka z Hartvíkovic/Valče

- 1390? – 1406-1407/1412
- Synovec Jilvína faráře z Hartvíkovic
- 1398 z Benedína?
- 1406 manželka Maruše, věno 100 hř. (i na Valči)
- 1406 pohnán Markétou ze Mstěnic z vyplnění tvrze, škoda 600 kop
- 1412 Markéta vdaná za Bernarda Schenkvice
- + 1406 Valeč, tvrz, dvůr, propuštění z léna, markrabě Jošt
- + 1406 Zarubice, markrabě Jošt
- + 1407 Krahulov, Erasmus z Polánky

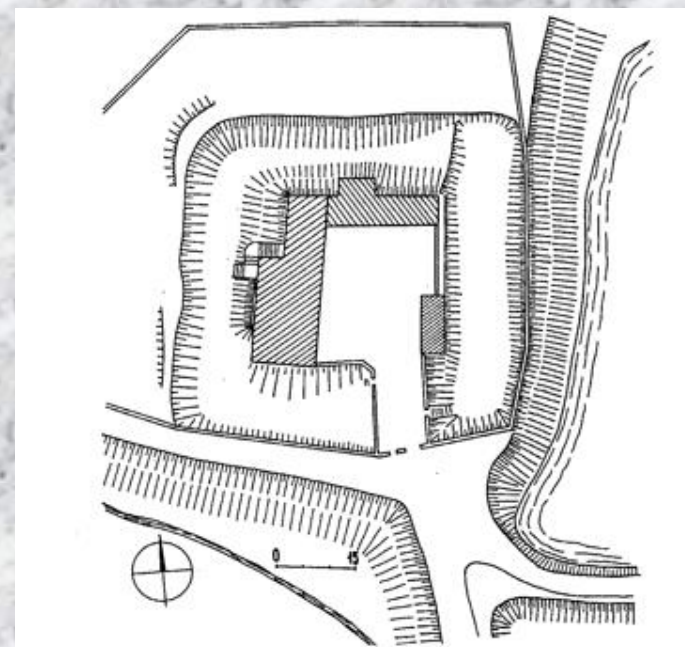

- Příkop 11-14 m, hloubka až 4 m, val
- Hranice území třebíčského kláštera
- Fara 1307,
- Tvrz nedoložena v písemných pramenech
- 1386 Reinprecht z Lesonic

582. Krahulov – terénní náčrt a řez, turistická.

- Původní tvrz v místě dnešní fary
- 3,5-4,5 m nad dnem příkopu
- Dispozice 36 x 32 m
- 15 m široký příkop
- Relikty valu

Miksa z Hartvíkovic

- 1458-1480
- 1458 měl zadržovat desátky faráře Ondřeje z Říčán a Okarce
- 1460 poháněn Vítem z Kralic z užívání lesa patřícího k Mohelnu
- Svědek v narovnání sporu opata a měšťanů z Třebíče, list manů k panovníkovi, nedatován
- 1480

Bartošek z Hartvíkovic

- Hejtman v Kežmaroku

Jilvín z Hartvíkovic

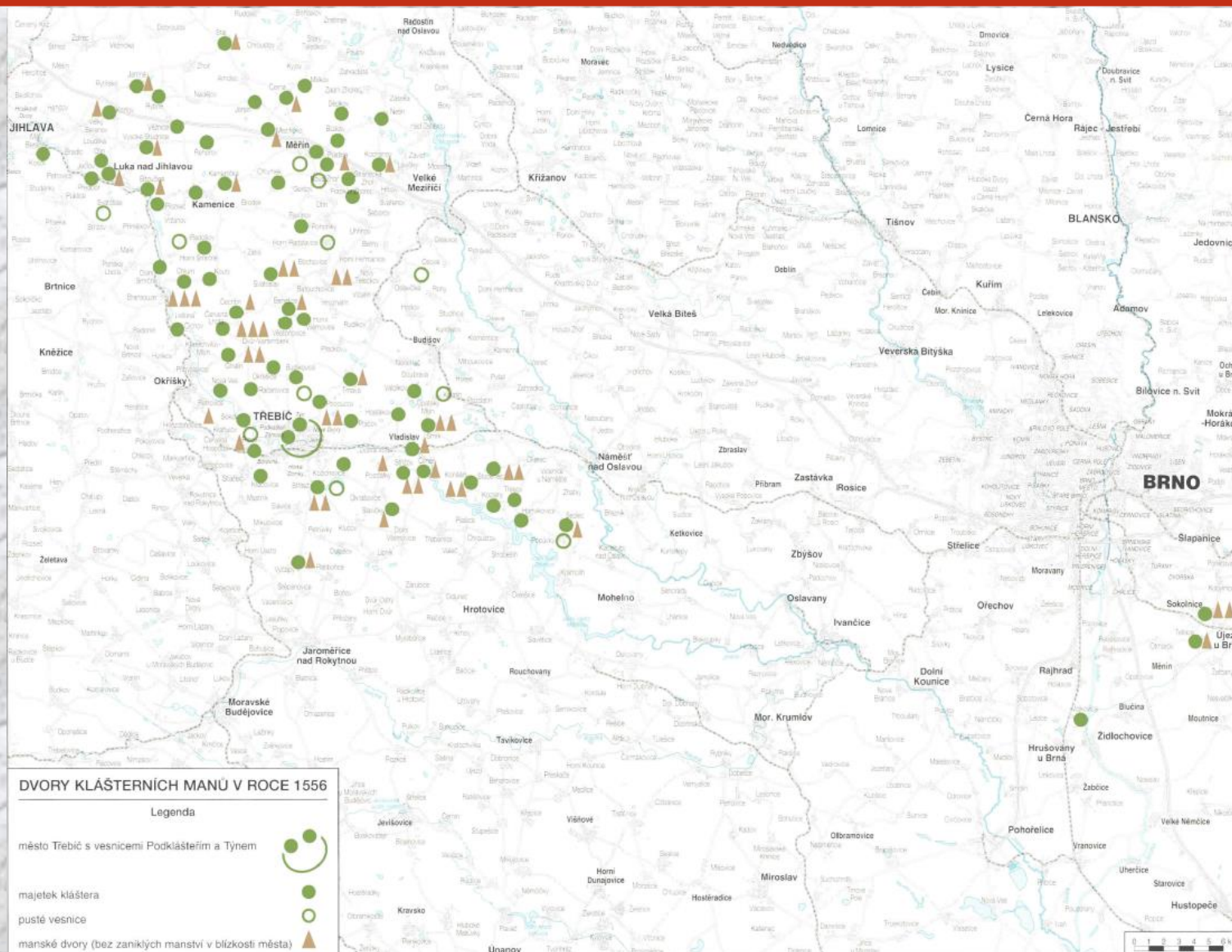
- 1448-1481?
- Manžel Kateřiny ze Sokolník, sestry Jana z Bítova – věno 60 kop na dvoře v H.
- I ze Sokolník – Sokolnice?
- 1466 věřitel Hynka z Valdštejna a Židlochovic

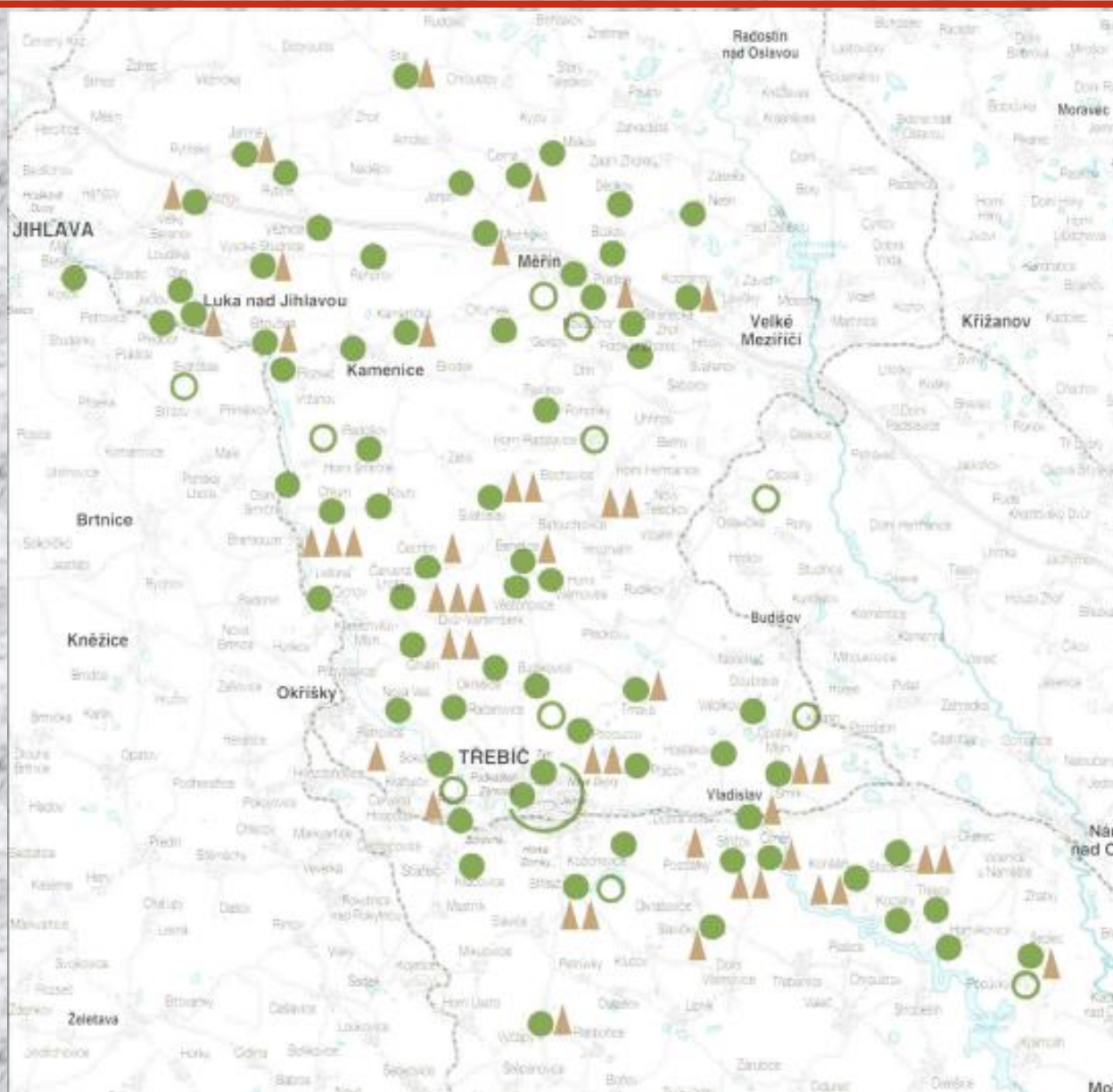
Ctibor Džbeřík z Hartvíkovic a Mistřína

- 1481-1490
- Svatobořice, Mistřín
- 1483 landfrýd v Olomuci
- 1482 tvrz a dvůr v Benedíně, aj. Mikulášovi z Jemničky

■ **1455 Listina s manskými právy**

- Již od Přemysla Otakara II.
- Práva podle svědků, hodnověrných lidí
- Příslušnost k manskému soudu
- Vojenská služba v klášteře, případně poslat služebníka, zaopatření od opata
- Náhrady za škody utrpěné ve službách opata, při tažení jim zajišťuje plnou stravu (škody – kůň, zbroj)
- Výkup ze zajetí
- Zrušení svazku na manském soudě, rok a den na prodej léna, pak odkup opat za cenu stanovenou 2 many
- Možnost sloužit dalšímu pánu
- Věna
- Dědictví i dcery
- Purkrabí kláštera z manů
- Starší manové – lovit na majetku opata, ale nesmí prodávat na trhu
- Dřevo stavební z lesů kláštera
- Povinnost zasedat na soudu, 3 dny předem se omluvit, jinak pokuta
- Povinnost opata chudého mana zajistit

Kostel v Hartvíkovicích

■ Sv. Jiljí

- 1365 patronát
- 1376 fara, patronátní právo – část Ofka z Hartvíkovic, část Kuník farář z Vícenic
- 1393 tasovský děkanát
- 1408 Jan ř. Judex ukradl kalich v Hartvíkovicích a další ve Vícenicích, prodal zlatníkovi z Ivančic Hanušovi
- 1446 zmínka o kostelu a kapli

■ Farnost

- Třesov, Sedlec, Popůvky, Okarec

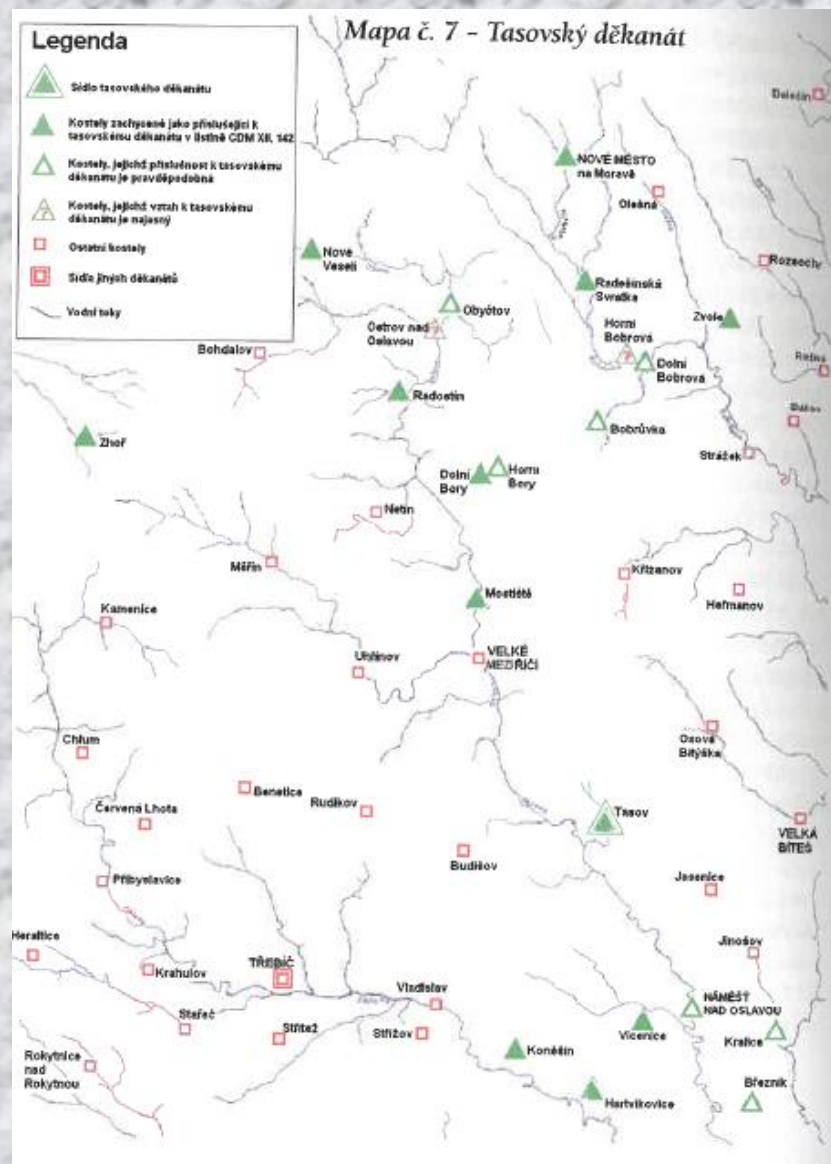

■ Faráři

- 1380 Jakub farář
- 1388 Mikuláš Puchník, kanovník pražský, ještě 1390, asi provize
- 1390 Jilvín farář
- 1392 Otík z Tlučné farář, pečetník pražského oficiála, pachtýř farář z Popic Jan, dluh 18 hř.
- 1392 Otík, farář, Ondřej pachtýř příjmů fary, dluh 27 hř. Otíkovi
- 1393 Jan Mníšek rektor, po uvolnění provize Martin ze Šternberka, kan. Ol.
- 1396 Otík získal, Martinovi nakázáno mlčení, užitek z kostela nepřekračuje 25 hř., Martin má mít po Otíkovi
- 1466 Bartoš
- 1488 Jan

■ Děkanáty, na Moravě 1244

- Instituce kněze stojícího v čele větší či menší skupiny farností
- Uvádění kněží, vyhlásování zpráv v kostelech - exkomunikací
- Tasovský 1345
- 16 kostelů + 5 sporných – ke konci 14. století

Kostel sv. Jiljí

- Gotické jádro, orientované, jednolodí, trojboce uzavřené kněžiště, asi 1. 1/3. 14. st.
- 2. pol. 15. st. přistavěna kaple – sakristie (Líbal již poslední ¼ 14. st.)
- 2. pol. 17. st. zaklenut, přistavěna věž
- Asi 1853 prolomena nynější okna, omítnutí
- Starší prvky
 - Portál do kaple, šikmo zkosené, profilované ostění, přetínající se pruty
- Kaple
 - Zaklenutá jedním polem křížové žebrové klenby
 - Klínová žebra, kruhové svorníky
 - Svorník – svazek tří per či dubových listů

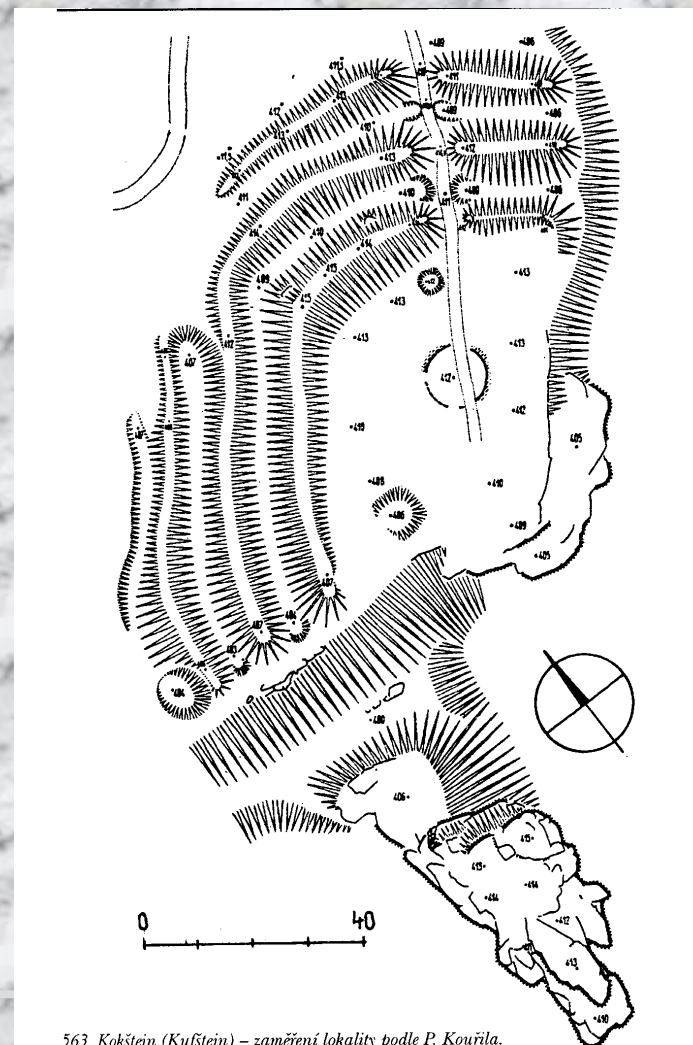

Kokštejn/Kufštejn

- Jádro 36 x 20, mazanice, dřevohlinité
- 7 m níže nástupní plocha
- 20 m široký a 6 m hluboký příkop
- Druhý díl, asi původně hradisko
- Zdvojené až trojitě příkopy, 3 pásy valů
- Novodobá cesta
- 1556 pustý hrad Kokštejn

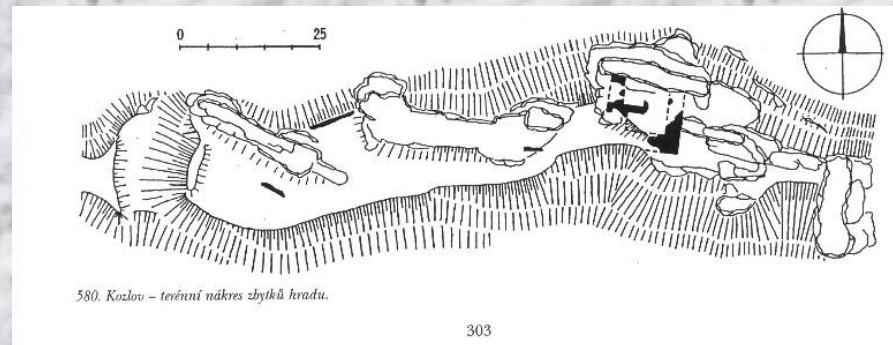

563. Kokštejn (Kufštejn) – zaměření lokality podle P. Kouríla.

KOKŠTEJN v závěru 15. stol.

- 10 m příkop
- Jádro, věž 14 x 14 m, zdi 2,4 – 3 m
- Předhradí 70 m, příkop 13 m
- 1556 pustý

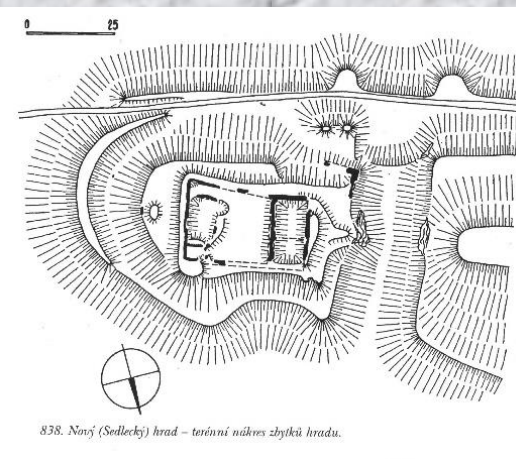

Nový/Sedlecký hrad

- 1545 Náměšťský urbář
- Příkop 20 m, hloubka 7-8 m, příkop i z druhé strany
- Jádro 36 x 21 m, v čele dvouprostorová budova, východ trojprostorová
- Nízká kvalita

NOVÝ (SEDLICKÝ) HRAD na počátku 15. století

Popůvky

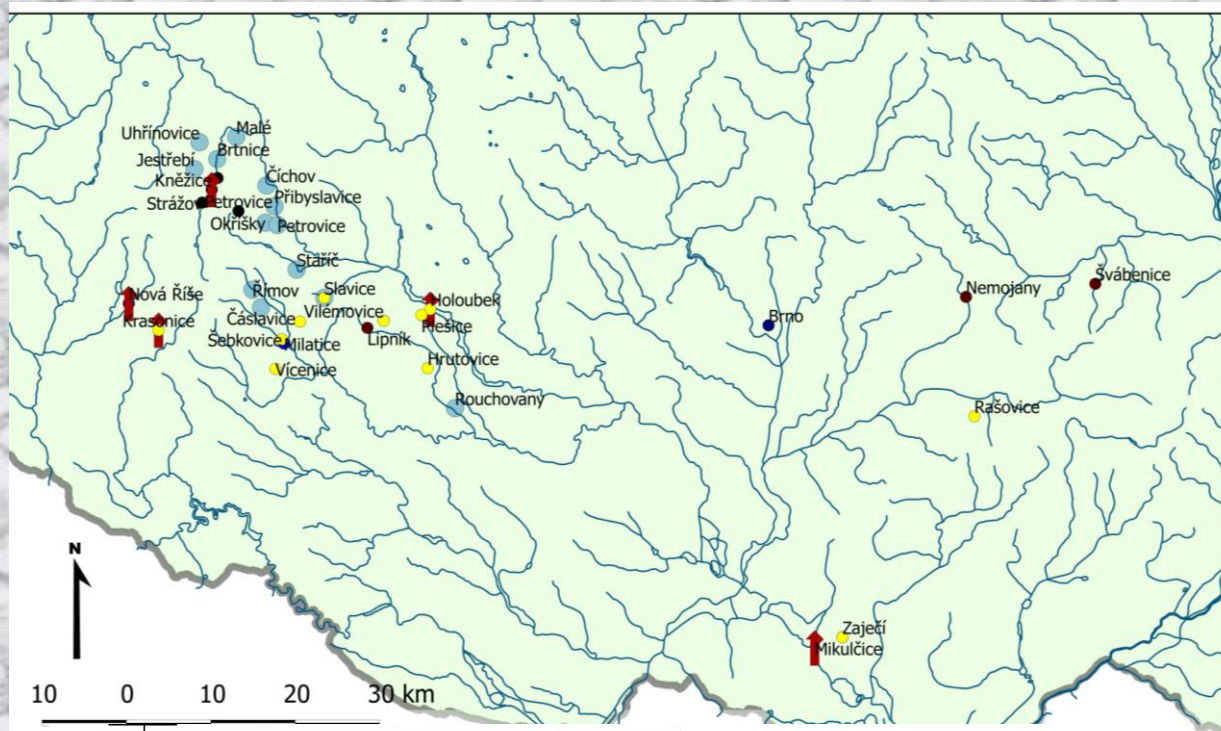
Mikeš z Malých Popic	Dvůr, půl lesa 1349 /Od/	Budík, syn Mikeše		Dorota, m.	1415 /P/ 	Jilvín z Hartvikovic
	Půl lánů, podsedka a půl lánu 1349 /Od/	Bohuněk, syn	Dvůr, 2 podseci, 1377 /V 12 hř./		Lán, 2 podseci, 1406 /D/	Jitka, dcera Mikuláš ř. Turek
Vituš	1358 /S/	Svach,(ř. Kardaš) synovec	Lán, 2 podsedky, les 1371 za 21 hř. /P/	Pešek Mutvice		
		Bláha z Radslavič ek	Lán 1376 /P/	Nahrad z Hartvikovic		
		Jilvín z Hartvikov ic	3 lány, 2 podsedci, lesy 1390 /P/	Ondřej z H., bratr		
		Eliška, m. Polimíra	3 lány, 2 podsedci, lesy 1399 /P/	Jilvín z Hartvikovic		
		Katruše z P.	1406 /S/	Buzna z Popůvek, sestra	1406 /S/	F. By m

Okarec

- Ves 12. století
- 1240 Bohobud z Dalešic
- 1259 Vichard z Trnavy dar pro Dobřanské magdalenitky
- 1321 klášter magdalenitky
- 1392 Zikmund z Myslibořic, kaple u kostela
- Majetek v Čalonicích
- 1546 Skryje, Třebnice, Stropešín, Horky u Krokočan (dvůr),

Bohuš ze Staříče a Konrád Payer

Konrad

Bohuš

● koupě 1364

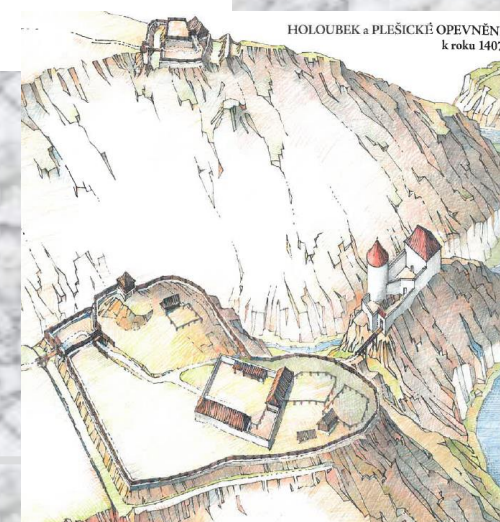
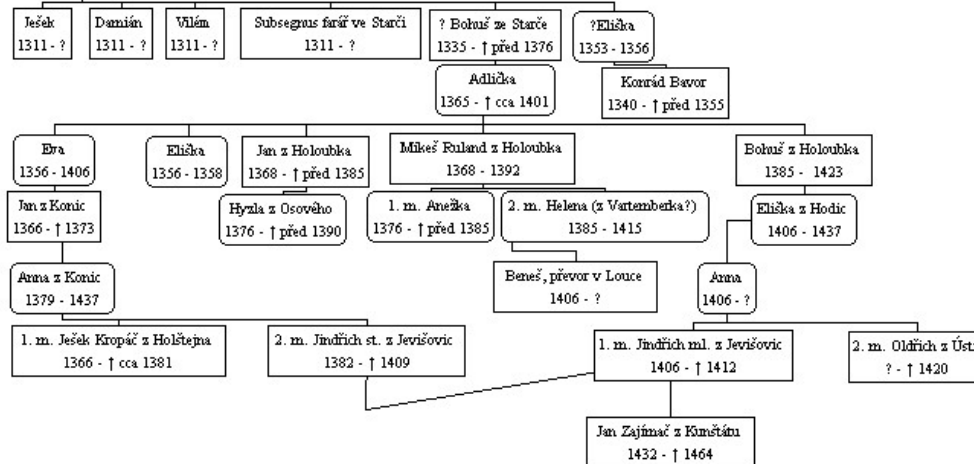
● majetky

● manove

● prodeje

zastava

feudální sídla

- Baletka, T.: Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375-1411), SAP XLVI/2, Praha 1996, 259-536.
- Čižmář, M.: Encyklopedie hradišť na Moravě a ve Slezsku s leteckými záběry hradišť Miroslava Báľky. Praha 2004.
- Dvorský, F.: Náměšťský okres. Vlastivěda moravská. Brno 1908.
- Fišer, R.: Klášter uprostřed lesa. Brno 2012.²
- Fišer, R.: Třebíč. Z historie benediktinského opatství. Třebíč 2019.
- Jan, L. a kol.: "Dějiny Brna 2. Středověké město. Brno 2013.
- Jokeš, P.: Farní organizace na středověké západní Moravě. Brno 2011.
- Koštuřík, P. – Kovárník, J. – Měřínský, Z. – Oliva, M.: Pravěk Třebíčska. Brno 1986.
- Kubeš, A.: Manové bývalého benediktinského kláštera v Třebíči. ČMM 26, 1902, s. 201-227, 364-431.
- Líbal, D.: Katalog gotické architektury v České republice do husitských válek. Praha 2001, s. 93
- Procházka, R.: Vývoj opevňovací techniky na Moravě a v českém Slezsku v raném středověku. Brno 2009.
- Procházka, R. a kol.: Dějiny Brna 1. Od pravěku k ranému středověku. Brno 2011.
- Samek, B.: Umělecké památky Moravy a Slezska 1. svazek A/I. Praha 1994.
- Švácha, H.: Hartvíkovice. Kabelizace venk. NN. VO + rozhlas. Pueblo – archeologická společnost. o.

Děkuji za pozornost.

vohryzek.stanislav@npu.cz